Մ Ե Ղ Ո Ի

9ՐԴ ՏԱՐԻ Թ. 261 — ՀԱՆԴԷՍ ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ — 13 ՄԱՐՏ 1865

Համարատու Ց. Գ. ՍԱՀՎԱՃԵԱՆ, ինչ որ լրագրոյս խմբագրութեան եւ տնօրէնութեան կը վերաբերի՝ պէտք է ուղղել առ ԳՈՐԾԱԿԱԼ ԼՐԱԳՐՈՅՍ։ Անվճար նամակ կամ ծրար կը մերժըվի։

Օրագիրս ամեն շաբթու ՇԱԲԱԹ օրերը կը հրատարակվի։

Գին տարեկան 120 դուռուշ արծաթ։ — վեցամսեայ 70։ — եռամսեայ 40։ Մէկ թիւը 4 դուռուշ։ — Դուրս ղրկըված Օրագրոց ճամբու ծախքը առնողին վրայ է։ — Ծանուցման տողը 1 դուռուշ։

ԲԱԺԱՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆՔ ԿԸՆԴՈՒՆՎԻՆ

Կ. Պոլիս. Օրագրոյս գրասենեակը, Մեծ—Նոր խանի վերի դուռ, թիւ 2։ — Զմիւռնիա. Սարգիս աղա Միրիճանեան։ — Տրապիզօն. — Թէքիրտաղ. Գ. Սարգիս Բիրազեան։ — Նիկոմիդիա. Գ. Հաճի Յակոբ Նազարէթեան։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ

Ահա լմնցաւ Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց միաբանութեան եւ անոր Ընթայ հօր Ընդհն հետ ունեցած եւ ունենալու յարաբերութեանց վերաբերեալ կանոնադրութիւնը։ Փոքր մի ևս եւ ահա կը մեկնի այս տեղէն Վերապատիւ Պատրիարքը ու կ'երթայ բազմելու իր աթոռը։

Կը ցանկայ Մեղուն վերջին տեսութիւն մ'ալ ընել իրեն հետ 'ի մօտոյ եւ իր սրտին բաղձանքն ու մաղթանքն յայտնել ամենայն անկեղծութեամբ։

Ընդհն յայտնի է, ինչպէս ամեն ընթերցող հայերու, նաեւ Սրբազան Հօր թէ Մեղուի դովաբանական ածականները չատ սուղ են եւ փոքր բանով գոհ չ'ըլլար Մեղուն մանաւանդ ազգին համար փոքր բարիք մ' ընողը եթէ ինքը մեծ մարդ է եւ մեծ իշխանութեան տէր։ Մեղուն շատ լաւ չը վատներ անոր այն ածականները որոնք մեծադործ անձի մը կը պատշաճին։ Եւ Երուսաղէմի Պատրիարքին երթալ ջհանակիրներուն գօվուշը նստիլ ու հոն կիսայբեաց թշուառներուն օգնութիւն եւ մխիթարութիւն մատուցանելը լսելով, չը տար ան նոր այն գովեստները զոր չտես եւ կարճամիտ անձինք տուին անոր եւ զոր ընծայելու էր նոյն Սրբազանին՝ եթէ ազգին ընդհանրութեան օգտակար, հայրենեաց չինութեան նպաստող եւ ազգին ապագան փառաւորող մեծադործութիւն մ'ըրած ըլլար։

Պ՞ալաթիոյ հրդեհին գոհ եղող մեր թըշուառ եղբայրները անտէր անօգնական, թերևս ծարաւ եւ անօթի, պատն երեսին պառկած իրենց կենաց թելը կտրող վայրկեանին ոտքի ձայնը կը լսէին եւ գիրենք մխիթարող ոչ ոք ունէին։ Վերապատիւ Նահապետ Սրբազան անոնց այցելութիւն ըրաւ իբրեւ Քրիստոսի Ձչմարիտ աշակերտ մը։ Հաց տուաւ անոնց, գրամ վատնեց զանոնք մահուան ճիրաններէն ազատելու համար։ Ձարամիտ մարդիկ բաղնիքի ջրով բաներկամ վաստկելու փորձ փորձեց կ'ըսեն Սրբազանին համար, այսինքն ազգին ստակովը ազգին աչքը մանել ուզեց կ'ըսեն։ Մենք ատի չենք կրնար ըսել։ վասն զի ազգը կամ խաբվելով կամ անոր ձիրքերը ստուգիւ գիտնալով արդէն զանի իրեն Պատրիարք ընտրած էր։ Հետեւաբար՝ ան Ընդհն ակնկալութիւն մը չ'ունէր այլ անի ընդհակառակն համոզված էր թէ ալ այսուհետեւ ազգն իրմէ ակնկալութիւն ունի։ Մենք այդպիսի վատ եւ անիրաւ կարծիք մը չենք ունենար իր վրայ եւ ոչ ալ չափազանց դովեստից կը վուխանք։ Սրբազանը կ'ըսենք իր մարդասիրական զգացման իրեն ազգած պարտքը կատարեց։ ասի միայն իրե՛ն կը պատկանէր, մեց մ' ալ անոր շնորհքը վայելող մեկ քանի թշուառներուն։ Եւ եթէ Մեղուն պարտք սեպէր իրեն այս լուրը իր ընթերցողաց իմացընելու՝ Սրբազանը մարդասիրական բարի զգացմամբ սանկ բան մ' ըրաւ պիտի ըսէր ու անցնէր։ վասն զի ասի մեծ եւ իշխանաւոր անձերու յատուկ գործ մը չ'է եւ գրպանին մէջ մեկ քանի ղրուշ ունեցող ամեն մարդ կրնայ ընել՝ եթէ սրտին մէջ ալ բարութիւն ունի։

Սրբ. Հոգին մեծ բաներ կ'սպասէ ազգը եւ այն յուսո՛վ զանի ընտրեց Պատրիարք։

Եթէ Պօլսոյ Ազգ. Պատրիարքարանը ազգային հոգեւոր եւ քաղաքական գործոց տեսչութեան կեդրոնատեղին է՝ Երուսաղէմի ազգային վանքը ազգային ընդհանուր լուսաւորութեան վառարանն է։ Եթէ Երուսաղէմայ ազգային պատրիարքները դարերուն Քրիստոսի գերեզմանը նիւթական լուսի ազբիւր հոչակելէն՝ կրնան այն տեղը իմացական լուսի մայր եւ դպրեակ ընել, կրնան անկէ աշխարհի ամեն կողմ իմացական լոյս տարածել, լուսաւորել ամեն կողմ գտնըւած Հայերը եւ ամենուն մէկ սիրտ մէկ հոգի տալով զօրացընել ազգը։ Հայ խարհի ամեն կողմէն Հայերը Երուսաղէմ կ'երթան։ Հոն այն տեղերուն մէջ Երուսաղէմայ հայկական միաբանութիւնը կրնայ անոնց հոգին վառել ճշմարիտ Քրիստոնէութեան լուսով, կրնայ անոնց սիրտը բորբոքել հայրենասիրութեան կրակով եւ ուխտել տալ անոնց՝ ի սիրել զՀաւատ եւ իր ընկերը, կատարել Հաւատոյ պատուիրանները եւ հաւատացանել միւս սին արդար պահանջմունքը։

Երուսաղէմի միաբանութիւնը ամիսներով եւ շաբաթներով իր մօտը պահելով ազգայնոց մեծ բազմութիւն մը որ աշխարհի ամեն կողմերէն իր ոտքը դնացած են, լուսաւորելով անոր միտքը՝ կրնայ իր վարդապետին պէս անոր յարութիւն առած օրը, ըսել այս բազմութեան. հիմայ ա՛լ գայէք քարոզեցէք եթէ ոչ հեթանոսները, դեթ ձեր ազգակիցները. ուսուցէք անոնց ինչ որ ես ձեզի պատուիրեցի։ Հայոց բազմութիւնը կը ցրվի աշխարհի ամեն կողմը եւ մի եւ նոյն յաւատակագիծը տանելով ամեն ուրեք՝ մի եւ նոյն ձեւով կը շինվի ամեն տեղ ազգային տուները, որոնք օր մը միանալով՝ ընդհանուր ազգին տունը կը ձեւակերպեն։ Ասիկա Երուսաղէմի միաբանութիւնը Ազգին տո՛ւն ալ կրնայ շինել՝ եթէ ինքը լաւ ճարտարապետ ըլլայ։ Ասիկա Երուսաղէմայ Պատրիարքը պէտք է որ միաբաններուն իւրաքանչիւրը վարպետ ճարտարապետ ընէ ի շինութիւն ազգին տանը։ Սրբազանը կը յիշէ անշուշտ եւ կ'ըզգայ տակաւին ազէտ ու գիտութեան եւ լուսաւորութեան թշնամի Պատրիարքի մը հասուցած վնասը ըրած զրկանքը թէ միաբանութեան եւ թէ մանաւանդ իրեն։ Հետեւաբար՝ ընդհանուր ազգին։ Սրբազանը այսօր ինքը կ'ըզգայ լուսաւորութեան աշխարհաշինութիւնը եւ տգիտութեան ազգին հասուցած չարիքը, լուսաւորութեան հասցունելու բարիքը յանուն կշռելով ի հարկէ պիտի աշխատի լուսաւորեալ միաբանութիւն մ'ունենալ իր մօտ, որմէ կ'ակնկալվի ազգային ընդհանուր լուսաւորութիւնը. հետեւաբար ապագայ ելքանկութիւնը։

Ահա տեսնէ եւ կը լսէ այսօր Սրբազանը իր նախորդին համար ազգին ըրած գանգատները. կը խելամտէ ի հարկէ թէ նոյն դժգոհութիւնը պիտի յայտնէ գարձեալ իրեն համար եթէ նոյն ընթացքը չ'ընէ. հապա չարիք չը հասցընելով ալ բարիք ալ չ'ընէ. կը յիշէ նաեւ անշուշտ թէ Տերը սասպիս կշռամբեց այն ծառան որ իրեն յանձնըված մնասը ապարդիւն գարձուց տէրոջը, եւ կը գտահպնդի հաճելի ըլլալու Հաւատոյ, եւ անոր բանական արարածները, որոնց հոգին այսօր իրեն յանձնըվեցաւ, երջանիկ ընելու։

Այսօր ազգը իր վերհսպետութեամբը մնաս մը տուաւ իրեն որպէս զի արդիւնաւորէ զանիկա։ Յոյս ունինք որ՝ Սրբազանը չը պիտի ի դերեւ հանէ անոր վստահութիւնը. ազգն ալ պիտի վարձատրէ զանի։

Թող Երուսաղէմայ Պատրիարքը չը շղոքտրէն մէկ քանի անխելքներ, կարծեցեալ նախապատուութիւն մ'ընծայելով անոր։ Ասիկա նախապատուութիւնը նոյն ինքն Հոգին կրնայ ստանալ առանց ուրիշի կամ հնութեան եւ աթոռի անուան օգնութեան։ Պատիւն ազգի մը ժողովուրդի մը ճշմարիտ բարերարն եղողներն է, եւ նախապատուութիւնը երկու աստիճանակիցներէն անո՛ր անկապտելի բաժինն է, որ միւսէն աւելի կը տգնի միւսէն աւելի բարերարելու։

Ասոր հետ կը հաւատանք նաեւ թէ Հոգին Սրբազանը չը պիտի վնասէ պատիւն ու փառքը իր գործառնութիւններէն ետքը եւ չը պիտի խնդրէ իր բարերարութեանց համար հրապարակաւ ողորմութիւն աւուղներուն վարձքը։ Ինի իր փառքը իր գերեզմանին վրայ պիտի ուղէ տեսնել եւ պիտի բաղձայ որ իր վարձքն ըլլայ հայ սրտերուն օրհնութեան մաղթանայ արդիւնքը աւ Խարձրեան ուղղըված։

Կը մաղթէ Մեղուն ալ որ Գերապատիւ Հոգին Սրբազանը յաջողի իմ եւ իւր սիրելի Ազգին բարերարելու եւ անոր օրհնութեանցն արժանանալու։

Զմիւռնիոյ Թաղական խորհուրդին տեղեկագիրը։ — Աղթամարայ վանքին արձանը։ — Ազգային կրօնական ժողովը։ — Կարնոյ առաջնորդը։

Զմիւռնիոյ ազգային Թաղական խորհուրդին տեղեկագիրը ձեռքերնիս հասաւ։ կարդացինք ու տեսանք եւ խելամտեցինք անոր բարեգործ կառավարութիւնը, գովելի հսկողութիւնը եւ մեծ աշխատութիւնը։ որուն համար ալ շնորհակալ կըլլանք իրմէ հրապարակաւ։ Իր իշխանութեան սկիզբին տեսած գործերը, ըրած անօրէնութիւնները մի առ մի քննեցինք։ եւ մեր կարծիքը յայտնելու համար, որուն համար անշուշտ պըկըված էր մեզի, սա չափը միտակ կըսենք թէ ասոնք, հակառակորդը գլուխն վերցնելու կայտած զինքն անդադար անհանգիստ ըրած սկիզբին ան ալ ասկէ եւեղ գործ չէր կըըներ տեսնել եւ այս տեսածն ալ արդէն շատ ու շատ է, եւ կարծեմք ալ հարկ չէ կայ ըսելու թէ ամեն մարդ ալ մեզի հետ պիտի վկայէ անոր գործունէութիւնը։ եւ կանոնաւորութիւնը եւ շնորհակալ պիտի ըլլայ ազգին օգտին աշխատող այս անձերուն։

Սակայն Մեղուն Զմիւռնիոյ խաւարեալ ֆայելը, որ խորհրդոյս թշնամին էին, բոլորովին չը պայթացընելու համար, ոչ միայն այսչափ գովեստը բաւական պիտի համարի, հապա անոր մեկ ձեռնարկութիւնն ալ պիտի մեղադրած ալ էր։

Զմիւռնիացին Ձայըն երկաթուղի շինվելուն պատճառաւ թէ ընդհանրապէս այս քաղաքներուն եւ թէ մանաւորապէս եւ մեծնալանդ երկաթուղիին անցած տեղին գեղինները շատ գին ընել սկըսան։ բարեբաղդաբար ազգն ալ անոր մօտերը Զմիւռնիոյ մէջ Մօրթաքիա անունով ընդարձակ պարտէզ մը ունէր։ Ձայս պարտէզը առաջուց վարձու կը տրվէր ու տարին քանի մը հարիւր ղրշ շահ կը բերէր։ այն պարտէզին արդի գինը հիմայ տարին էն ստորին տոկոսով չիստուն վաթսուն հազար ղուրուշ շահ կը բերէր։ Ձայս հաշուով այն պարտէզին գեղինը մաս մաս ծախվելու որոշումն եղեր եւ գործադրութիւնն ալ սկսեր է։ Թաղական խորհուրդին հրատարակած տարեկան հաշուեկշռին մէջ կ'երեւայ որ մինչեւ հիմայ 288 հազար այսչափ ղրշի գեղին ծախվեր է։ Ձայս ատոնն ներքեւ ի հարկէ կազատվէր տեսնել այս գումարին շահն ալ։ Հոն չը կայ։ Նայինք երկայ կողմը, տեսնենք ինչ օգտաւետ բանի մը ծառայեր է այս գումարը կամ ատոր մեկ մասը, որմէ տարին տոկոսի շահէն աւելի մեծ շահ մը պիտի գայ հետեւեալ տարուն մուտքին աւելնալու։

Ձհա՛ եղածը։

Խաչկալին եւ արձաններուն շինութեանը 235000 ղրշ ծախք։

Ձ'շմարիտ կըսենք, ըստ մեզ այս կտորը Թաղական խորհուրդին միւս ամեն բարի եւ հոգեկան անօրէնութեանց համը կաբէ, արժէքը կը պակսեցընէ։ Ազգին բաղդը բաներ ոչինչ արժէք ունեցող մեկ առացուածքը ատակ ըրեր է, այս ատակը ի՞նչ ընելու էր արդեօք։ մարդ մը անօթի եղած առեն ճամբան ատակ գտնէ նէ՝ արդեօք անոր հա՞ց կառնէ թէ զանի կը վատնէ իր տանը ճանրագին զարդ մը առնելով այս ատակը իմ սպասածս չէր ըսելով կամ զանի աւելորդ համարելով։ եւ ասանկ ընող մարդն ալ խելացի կրնա՞յ համարվիլ։

Թող ոչ Թաղական խորհուրդը եւ ոչ Զմիւռնիոյ հայերը ըսեն թէ կուշտ ենք։ վասն զի այն ատեն պիտի յայտնեն թէ տակաւին անտեղեակ են մեր ազգին կարեւոր պիտոյիցը։ Ձսկէ զատ Թաղական խորհուրդը սա ալ չըսե՛ թող, թէ ինքը ստիպված էր այսպէս ընելու կամ ժողովուրդին կամքը այսպէս էր։ ժողովուրդի մը գլուխ կեցողը անոր ամեն կամքը կատարելու չէ։ հապա անոր վատաքաջ բաներուն մէջ եթէ ինքնակար կամ անօգուտներն ալ կան, զանոնք ժողովուրդին ճանչցընելու է, անոնցմէ հետ կեցընելու է զանի, համոզելու է իր խաբված ըլլալը։

Ձմեն կըսենք՝ եթէ ատուդիւ ժողովուրդն ալ ուզած ըլլար եկեղեցիին խաչկալին եւ արձաններուն շքեղութեանն համար այսչափ ծախք ընել՝ Թաղական խորհուրդը կրցածին չափ զէմ կենալէն եաքը իր հրաժարականն ալ տալ հարկ ըլլար։ տալու էր, որպէս զի իր ձեռքովը չը շինվէր և հետեւաբար այն մեծ գումարը իր ձեռքովը չ'սպառէր։ Ձյն ատեն Թաղական խորհուրդը աւելի գովելի կ'ըլլար ամեն անտեսապետներու առջեւ։ ֆիմայ, հիմայ էշը ծածկեց տան կարպեց։ Ձյն մեծ գումարին տեղը հիմայ ունի շքեղ խաչկալ մը և երկու արձաններու վիշտը։ այն արձաններուն, որ ազգա-

յին Արծնական ժողովը խռովեց, սասանեցուց ու այնչափ չուարեցուց զանի, որ Սահմանադրութեան տրամադրութեանց համեմատ իր ձեռնհասութենէն վեր դատած այս խնդիրը համագումար Արծնական ժողովի մը որոշմանը յանձնելու պարտական ըլլալը մոռնալով՝ կամ կրակը չուտ մարելու փութալով անմիջական միջոցին դիմեց ու եւաւ վերհասուցանել Աթոռակոսին դրեց. այնպիսի ատեն որ Աթոռակոսին ալ մօրուքը բռնկած է. Ըլլն երանելին հոն ազգային եկեղեցուն օրինաց պահպանութեանը, Աթոռակոսական իրաւասութեանց եւ ազգին պատուոյն համար արիւն քրտինք կը թափէ, ոչ ուն վրայ մանաւորապէս պիտի դրենք ուրիշ անգամ, ասդիէն Արծնական ժողովը երեք արձան դնենք մի չը դնենք մի կը հարցընէ.

Արծնական ժողովին խելքը գլուխը եկաւ, տասներեք հինգ օր եռքը եւ համագումար ժողով ընելով խնդիրը հոն նետեց.

Ընենք հիմայ այս խնդրոյն լուծմանը թող զբաղին, մենք իրենց ուրիշ արձան մը ցուցընենք, որ Ս. Մուրատեան արձաններուն չը նմանիր անի այն քաղաքին սակաւաթիւ Հայերը չը վերադովեց միայն. հապա բոլոր ազգը եւ մանաւորապէս Ս. Ասպուրական նահանգը. Արծնական ժողովը համագումար ժողով գումարեց, Աթոռակոսին դրեց Ս. Մուրատեան եկեղեցիին խաչակէն վերցընելու համար երեք արձաններ, որ ամենեւին ոչ իրեն վնաս մը հասուցած էին, ոչ ուրիշին եւ ոչ ալ ոքի կրնային վնաս հասցընել. Նակ անդին Ղեթամարայ աթոռանիստ եկեղեցիին մէջ տնկրված մեծ արձանին համար ամենեւին ասանկ որոշում մը չըրաւ. Խաչատուր Աթոռակոսը Աթոռակոս է տակաւին, վաղն ալ պիտի երթայ իր աթոռը փառաւորապէս բազմի ոչ միայն Ի դպրեվանքս այլ եւ Ի թշուառութիւն ժողովուրդին. այն արձանը այդ տեղէն չը պիտի պակսի, ժողովուրդն ալ անոր առջեւը պիտի խոնարհի.

Թերեւս մեզի ըսէ Արծնական ժողովը թէ անտարբեր կեցած չէ ինքը և Ս. Մուրատեան արձաններուն խնդիրին չափ չէ նէ ալ՝ անկէ շատ նուազ հոգով զբաղած չէ Ղեթամարայ արձանին համար ալ. Ասոր երբէք չենք կրնար հաւատալ տեսնելով իր ըրած անօրէնութեան անտեղութիւնը այս խնդրոյն նկատմամբ.

Վերապատիւ Յովնաթոս եպիսկոպոս և Կարնոյ առաջնորդ Վ. Յարութիւն եպիսկոպոսը որոշեց որ միանան և անցեալ անցքերուն վրայ քննութիւն ընելով իրեն իմացընեն.

Ըը գիտենք թէ այս անօրէնութեան ո՛ր ոգեղութիւնը ցուցընենք նախ. բայց որն որ ըլլայ նէ հոգ չէ. ուրեմն կ՛ընենք. էն առաջ այսչափ ծանրակշիռ գործ մը ի՛նչպէս կրնար յանձնըվիլ երկու հոգու, որ կրնար երկինքէ իջած հրեշտակ ալ ըլլան նէ երկուքն ալ կամ մէկին մէկը վաստկիլ ամբաստանեալէն, որուն ոսկին ցոլացումը կրնայ շլացընել և խըստըզել իր դատաւորին աչքը Ս. Ասպուրական նահանգին մէջ և անոր վերձակայքը շատ վանահայրներ կայնին, շատ եպիսկոպոսներ ու բանկիրուն և երկուքած վարդապետներ. ինչո՞ւ ասոնցմէ ուրիշ կամ տասը հոգի ժողով մը կազմելով հոն չը պիտի դատէին ինքնաիր կաթողիկոսը. մինչդեռ անկենդան երկու արձան դնել կամ վերցընելու համար 6, 7 արքեպիսկոպոս 15, 20 վարդապետ և շատ մ՛ալ քահանայ ժողվել հարկ կ՛ըլլայ, պէտք չէ՞ որ մէկ կաթողիկոս մը չը մեռած կամ այս անգամին համար խօսելով չ՛սպանըված ուրիշ մը անոր տեղը դնել կամ վերցընելու համար այնչափէն աւելի եկեղեցականներով համագումար ժողով մը կազմըվի.

Ամէն զատ սա դատաստանին համար ընտրըված երկու եպիսկոպոսներն ալ պէտք չէր արդեօք քննել իրենց արժանաւորութեան մասին. Ընծանօթ չ՛էին այդ անձինքը Արծնական ժողովին. և եթէ անծանօթ ալ ըլլային մինչև հիմայ բաւական ճանչցուցին ինքզինքնին. Վ. Յովնաթոս եպիսկոպոսին այս գործին մէջ ինչ ընթացք բռնած ըլլալը քանի մը շաբաթ առաջ հրատարակած թերթերնուս մէջ իմացուցած էինք. այսօր ալ հարկ կայ՞ արդեօք Վ. Յարութիւն եպիսկոպոսը ճանչցընելու համար Արծնական ժողովին յիշեցընելու անոր առ ինքը գրած նամակը. Վ. Յարութիւն եպիսկոպոս Արծնական ժողովին կը գրե թէ Ս. ան երթայ նէ Խաչատուր կաթողիկոսը արգարացընէ՞ արդեօք թէ դատապարտե. ո՛չ, դատաւոր մը, որ ճշմարտութիւնը չը փնտռեր ամենեւին և Արծնական ժողովին տալու հրահանգին համեմատ կարող է ուղված ատեն մեղաւորը, յանցաւորը, չարեացապարտը արդարացընել կամ դատապարտել.

Իսրատ կու տանք Արծնական ժողովին, յար-

գը գիտայ այսպիսի վարպետ դատաւորի մը, որ ամեն ատեն ձեռք չ'անցնիր և որովհետեւ լսածնուս նայելով Պարսոյ ժողովուրդին մէկ մեծ մասն ալ այս առաջնորդը ամբաստանութեան ներքև ձգելով — ամբաստանեալ եպիսկոպոս մը դատաւոր կը կարգըվի— անոր իրենց առաջնորդ ըլլալը չ'են ուզեր եղեր և ասոր համար յատկապես Պատրիարքարանն ալ պիտի գրեն եղեր, թող Կրօնական ժողովը հանէ զանի Պարսիկէն բերէ քովը պահէ ու պէտք եղած ատեն դնա այսինչ մարդը արդարացու, այնինչ մարդը դատապարտէ ըսելով պէտք եղած տեղը ղրկէ։

Կրօնական ժողովը Գ. Յարութիւն եպիսկոպոսին գրեր է որ գործը արդարութեամբ քննէ Գ. Լուկաստոս եպիսկոպոսին հետ. հիմայ պիտի սպասենք այս երկու եպիսկոպոսներուն արդարութիւնը տեսնելու։

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Ըյս խորհուրդը վերջի ատեններս զարմանալի դեր մը կը ներկայացընէ ազգային ծանրակշիռ գործոց մէջ. դեր մը՝ որ թէ ներկային և թէ ապագային համար յոռի տպաւորութիւն կընէ ազգային գործոց վրայ։ Մենք շատ բաներ ունինք գրել յիշեալ խորհրդոյն ընթացքը, մանաւանդ Մօմճեանի խնդրոյն մէջ անոր գործածած միջոցներուն ու հնարքներուն վրայ. սակայն քիչ մ'ատեն ալ սպասել հարկ սեպած ենք, ըստ որում կուզենք իւր պաշտօնական տեղեկագիրը տեսնել. բայց այս անգամ տեղի ունեցած տարօրինակ իրողութիւն մը պարտք կը դնէ մեր վրայ լուսաբանութեան կապակցութեամբ խօսել. այն է՝ վերջին օրերս Տնտեսական խորհրդոյ կողմանէ Մօմճեանի խնդրոյն նկատմամբ Ռաղաքական ժողովոյ տրուած տեղեկագրին ի՛նչ և է պատճառաւ մէկ քանի շաբաթ ետքը դարձեալ Տնտեսական խորհրդոյ կողմանէ եւս առնուելով՝ անոր տեղ երկրորդ մը խրկուիլը։ Խորհրդոյ մը կողմանէ Ռաղաքական ժողովոյ ուղղեալ պաշտօնական տեղեկագիր մը եւս առնուիլ... քիչ զարմանք չէ։

Ըյս վոխոխութեան որոշումն առանց ատենապետի հաւանութեան տեղի ունեցած՝ և գործն ալ ապօրինաւոր եղած ըլլալուն համար, ատենապետը չէ ստորագրեր, որով կերեւի թէ ինքզինքը լուսեցայն բողոքած համարեր է. ասով ատենապետը արդարասիրութեան փորձ մը ցոյց տուած է. բայց այսչափը բաւական չէր, պարտ էր՝ ըստ որում ատենապետ, գրով ալ բողոքել Ռաղաքական ժողովոյ։

Տեսնենք Ռաղաքական ժողովը ի՛նչ պիտի ըսէ փոխուած տեղեկագրին համար. առաջինն արդեօք պիտի պահանջէ. եթէ չկարենայ ձեռք բերել, թերեւս կարենամք մենք օրինակ մ'իրեն մատակարարել։

Մեզի համար այս իրողութիւնը զարմանք չպատճառեց. քանզի նոյն Տնտեսական խորհուրդն իր մէկ ատեն արձանագրութիւնն անգամ դեռ նիստը չաւարտած՝ Մօմճեանի նըպաստաւոր եղած չըլլալուն համար պատուած է. որոյ կատրոտանքը Մելտխէն մեր ձեռքը հասուցած է։

Ռիչ մ'ալ սպասենք՝ տեսնել թէ այս նշանաւոր խնդիրն ի՛նչ վախճան պիտի ունենայ։

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

(Տես բիւ. 260)

Ազգը պարտք ունի և այն պարտքը վճարելն ալ ժողովուրդին կ'ինայ. հին վարժարանի վարչութեան յանցանքը, որ այսչափ պարտք դիզեց ազգին վրայ, ժողովուրդին բեռցընենք. ըսենք իրեն թէ այո՛ դուն ես յանցաւորը որովհետև անփոյթ եղար այն մարդոց ընթացքին քննութեանը, որոնք քու անունովդ և առանց քու ընտրութեանդ քեզ կը կառավարէին. ուստի այդ պարտքը դուն պիտի վճարես. ժողովուրդն ալ ստանձնեց այս պարտքը. բայց անոր վճարման մասին իրեն դիւրութիւն ձայնելու հոդը Վարչութեան յանձնեց. Վարչութիւնը պէտք է այս միջոցին վրայ մտածէ թէ երեք տարուան հանգանակութիւն պահանջէ միանգամայն։

Ժողովուրդը արդէն իր այսուհետեւ ընելու տարեկան հանգանակութեանը համար քու ցուցած եղանակդ դժուար և անտեղի կը դըտնէ և կը պահանջէ քննէ որ այս խնդիրը լաւ սերտես ու իրեն դիւրութիւն մատուցանես։

Ազգային Վարչութիւնը պէտք է դիւրութիւն գտնէ՞ւ ահա Ազգին մէկ Ներեսփոխանը Մե֊ծապատիւ Ռուսինեան Էֆէնտին այս մասին իրեն մեծապէս օգնած է. իր հրատարակած տետրակին մէջ ոչ միայն արդի եղանակին անտեղութիւններն ու դժուարութիւնները ցուցած է՝ հապա ազգային հանգանակութեան՝ բաշխման և հաւաքման յարմարագոյն, օրինաւոր և դիւրին միջոցն ալ ցուցած է համոզիչ և գոհացուցիչ կերպով։

Կը փափաքինք որ Ազգային Ներեսփոխանութիւնը յարգէ այն եղանակը և անոր վրայ լաւ խորհելով այս կամ այն վերջապէս ընտիր եղանակ մը որոշէ ազգային հանգանակութեան բաշխման և հաւաքման համար։

Մեծարգոյ խմբագիր Մեղու հանդիսի.

Ձեր Հանդիսին 259րդ թուոյն մէջ Սարայ իչելի թաղի եկեղեցւոյն Տէր Նիկողոս քահանային հանգուցեալ Տէր Պօղոսը ծեծելը վերագրած էիք, այն կերպով որ այլ ոչ քննութեան պէտք ունի եղելութիւնը եւ ոչ վաստերու. թէ արդեօք Տ. Նիկողոսը իրաւ ծեծե՞լ է մի. կամ թէ եղած տարաձայնութիւնը զրպարտութիւն է թէ ճշմարտութիւն. թեպետև ձեր դրածներուն հաստատութեանը զօրաւոր վկայութիւն մը սակը ղացած էիք։

Թաղական խորհուրդս պաշտօնական ձանքով մինչեւ հիմայ այս տարաձայնութեան վրայ չատերէ տեղեկագրեր առած է, սակայն անոնց մէջ ձեր վկայութեանը հակառակ՝ ծեծելը հաստատելու չափ վաստ մը գտած չէ։ Եւ քանզի խորհուրդս իւր առած տեղեկագրերուն քննութեամբը Կրօնական ժողովոյ ընդարձակ տեղեկագիր մը ներկայացնելու պարտաւոր է, ուստի դայն աւելի ճշգրիտ ու կատարեալ ընելու համար, խորհուրդս կ՚աղաչէ որ կամ դուք և կամ այդ տեղեկութիւնները ձեզ տուող անձը, Թաղական խորհրդոյ սենեակը գալու ձանձրութիւնը յանձն առնելով և կամ գրութեամբ վաւերական վկայութիւններ տալու և ցուցնելու հոգը զանց չառնէք։

Մնամք միշտ եւ այլն.

ԱՏԵՆԱԴՊԻՐ Մ. Յովհաննէս Աալանեան.
ԱՏԵՆԱՊԵՏ Յովհաննէս Յովակիմեան։

Կ—Պոլիս 3 մարտ 1865

ՇԻՆԱԿԱՆ ՀԱՅՈՑ ԿԵԱՆՔ

Ի ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԹՇՈՒԱՌ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

(Տես բիւ. 159)

Գ.

Մինթէ կ՚ամաչանաք և սոքա, այդ չինչ սարսափելի հարսանիք. Ընդպիսի վշտալի սիրտերը տակաւին սէր կըզգան. զարհուրելի վայրկեաններ տակաւին ուրախութիւն պիտի կրեն. դերութեան օրեր տակաւին ժառանգնե՞ր պիտի վաստրկին. զաւակնե՞ր պիտի ծնանին։

Գ.

Տես մի այլ տեսարան. խումբ մը երիտասարդք և պատանիք։

Փողոցներու մէջ զանգակի ձայներ կը հընչէլին, կարաւանի նշան է. այս ձայն, որ ամեն շաբթու կը հնչվի այս տեղ. Ահա նոքա են, որ խմբովին պիտի երթան պանդխտութիւն։

Ո՛հ, կամովին և ակամայ անձամբ անձին դերութիւն. Աղաղակը նոցա աղաղակն է. ահա այն պատանեաց մայրեր իրենց զաւակները կուլան. ահա նորահարս ամուսիններ իրենց փեսաները կուլան։

Թշուառ սէր ծնողական. թշուառ սէր ամուսնական։

Մէկը կուլայ, որ իւր որդին պիտի նշաներ հարսանիք աներ, միւսը կուլայ, որ իւր հարսնութիւն կը մնայ անմխիթար եւ անտէր։ Ոմն փեսայացուք եւ փեսաներ դարձուցանելով թօթափելով իրենց սէրն ու սիրտ ծնողաց, հայրենեաց եւ սիրելեաց վերայ, հեծան ու քշեցին բառնալով իրենց բեռները անչափ արտասուքներով եւ ծանր պարտքերով։

Ն.

Դուռ տեսնե՞ր ես նոցա մանուկները կալին եւ ցաւ միասին կը ճաշակեն. պարզ ջուր եւ դառն քրտինք միասին կը չամբեն. ֆոյն ու հարուած միասին կուտեն։

Առանց վարտիքի եւ շապիկի մերկ մերկ մոխիրներու մէջ, արեւու եւ բուքերու առջեւ կը թաւալին. նոցա մատաղ աղջիկներ ոտ բոբիկ, գլխի բաց, դաշտի մշակաց հետ նոցա պէս ու նոցա հաւասար կը սքնին. փշերը կո֊

թելով, տաւար շահելով, հայ հանելով, բանջար ժողվելով, մարդ եւ գազան սեանելով, երկուղ եւ չարիք կլլելով. ձեռքով գարի կը քաղեն. ցորեն կը հնձեն, տան ծառայութիւնները կը հոգան. հիւանդ եմ ասել ամէն է. իրենց կիրաճն է կորեկ եւ գարի. ցորենը պարտուց փոխարէն կամ շահք տալու համար միայն կը վաճառին. եղ կը հանեն իրենց բաժին չէ կայ. մի տակ շալ կամ կտաւ է նոցա հագուստը:

Ահա Հայ չինականի առ հասարակ ընտանեկան դրութիւն:

Հաղարաւոր փափկասուն տիկնայք, վայելչասեր օրիորդք թող տեսնեն այս կերպ կեանք:

Թէ իմացիր ուրեմն սոցա սէրը, որ նմանեաց հետ կը լինի. այո՛ ինչպես կոյն նոյնպես եւ երիտասարդ միակերպ կը մնանին. ինչպես հարս, նոյնպես փեսան այս կերպ կը կատարեալին. ինչպես ծնողն, նոյնպես եւ ծնեալք հաւասար կապրին. Հայոց ամուսնոց հաւատարմութիւն մի անսահման թշուառութիւն է:

Թշուառութիւն է մանկան իւր ծնած րոպէից մինչեւ գերեզմանը: Ինչ չէ թէ թշուառ է, որ չորս հողի վերայ կը հանդչի, նա թշուառ չէ, որ մայրերն խիստ շորերով կը հանձարրեն իւր փափուկ մարմինը. նա թշուառ չէ որ գարի հաց ուտող եւ սոսկ ջուր խմող չինական մօր պարզահամ կաթը կը ծծէ. նա թշուառ չէ, որ զրկուած է ամեն կերպ փափկութիւնից եւ քաղցրութիւնից. ոչ, նա այսպէս շատ երջանիկ է քան զքեզ: Այլ ահա նորա թշուառութիւնք:

Երբ մանուկ տակաւին առաջին անդամն է աշխարհին աշխարհս կը կանչէ, երբ իւր մօր կուշտը նստած են ուրախակից բարեկամներ, երբ Լարչին օրհնութիւն ու նորածին կանաչ սրեւու շատութիւն կը մաղթեն, երբ ծնողաց դառնացած դէմքերը հպարտ կը ժպտան, ահա բռնութեանց ձայներ կը խշխշան գեղի հրապարակը. եւ գալով գալով մինչեւ նոցա շեմը կը կոխեն. խկոյն փոխուեցաւ առարկայն, փոխուեցաւ տեսարան: Ամէն մի կերպ տուրք ժողվելն է նա կամ պարտատէրն է, կամ մի նոր տուգանք (տուէն) ժողվող է եղեր. կամ քիւրտեր էին նոքա եկան ֆլուղ (1), վերջապէս մի կերպ

(1) Վրանաբնակ Քիւրտեր աշնան հզանակներ կուգան Հայոց գեղերը ձմերելու. եւ հայեր ամեն տարի իրենց տան ու անասնոց պէտքերուն հետ կը հոգան ու կը պատրաստեն նոցա համար եւս ամեն

Աստուածային պատուհաս, որ գիտէին եւ պատրաստ էին արդէն չինական: Այսերն ընդունել, ահա իրենց ակնկալութիւն:

Լայ մանուկ, թող լայ խղճալի մանուկն:

Գնայ հայրը, գնայ մայրը, չը մնայ կաթն ջամբող. առաջին զրկանք քո առաջին կենայ:

Չը մնայն գգուող օրօրող եւ դորովող ձեռնները. հայրը այն կողմ աղաղակ կը հանէ, տուրք կը պահանջեն. հարուած կընդունի. վասն զի փող չունի, ոլորտք պիտի առնէ, պարտատէրը էնտեղ գոնէ հիներուն տոկոսիքը կը զօրէ կը զարնէ եւ կուզէ, տոկոսիք՝ որ քան զդլուխ կրկին աւելցեր էր, կուզէր, որպէս զի նորն նորոգէ:

Վայ նորա գլխուն. նորա գլուխը սորա ոտքի տակ, նորա բռան տակ, միւսի ցուպին տակ կը գլորուի կը ջախջախուի:

Նորա կինը որ գրան եառեւ կայնած, սիրտը դէպի նորածին եւ աչքերը դէպի իւր ամուսին այս աղետալի տեսարանին ու ցաւին յարած կը հեծեր հեծեծէր. այժմ խոպառ թողուց մանուկը եւ թռաւ ու անկաւ մէջ այն աղետից, յորմէ եւ իրեն բաժին ինկաւ թիկունքն ու մէջքը հարուածով մրմռացուցել. որ երթ քանի մ'օր յառաջ լինէր, պիտի վիժէր իւր զաւակը: Ահա ծնողք մանկան, ահա մանուկ ծնողաց:

Այ վայ երկուքին. վայ վայ երեքին:

Թող մանուկ լայ, որ պիտի կաթ ուտէ, կեանք ուտէ:

Գարձան վերջապէս ծնողք մանկան եւ ամուսնք միմեանց կուլան առ հասարակ տնով ու տեղով: Կարճեց մայրը իւր մանուկ տաքցած տապնապած կուրծքի վերայ. մանուկը արտասուք կը քամէր իւր նորատեղծ աչքերէն եւ կը խառնէր այն աղիքը իւր ծծած կաթին հետ. կաթ, որ մօր ցաւած երակներէն կաղբերանար:

Այն օր սկիզբն էր որ չամբեց ձաշակեց այս մանուկ բոլորովին դառնութիւն եւ լայ եւ ցաւ:

Կը հանդչէին սիրտերը կամաց կամաց. կանգնէր ալէկոծութիւն նոցա երիկամունքներէն. թմրեցան կաղնուտակ երակները, որ ուռած էին ծեծվելէն, նուազեցաւ եւ կը հանգարտէր

կերպ պիտոյքն ու կարիք: Թէ եւ Օսմանեան հզօր եւ բարեկամ տէրութեան չնորհիւ ասոնք արգիլուած են, սակայն եւ ներ քին տեղեր կը չարունակուին տակաւին:

մանկան ոգինը, վերջին հեկեկանք կը հեկեկար ողորմելին. եւ ահա մի եւս վայրկեան դառնութեան. Գեղի Գղերը (Հէյլէ Տէրիսի) չորս կամ հինգ գաղանակերպ բարբարոս քիւրտերը եռեւը ձգած մնան տուն.

Ընդէն գեղի մէջ վրձած վոթորիկէն, ահագին ձայներու գոռում գոչումէն սարսափ մը՝ կամ գոնէ այսպիսի բաներ իրենց սովորական լինելով, սոսկ զգացում մը միայն զգացեր էին այս ողորմելիք. գաւազաններու, հայհոյանքներու եւ թշնամանաց ձայներէն յայտնի էր որ բարբարոսները ձմերելու (դէլէդ) եկած էին գեղ, որ Ոէսին կը ծեծէին, գղին կը հայհոյէին, միւսի վերայ սուր ու դէնք կը քաշէին. վերջապէս բաժին եղաւ գեղի վերայ, եւ այս չորս կամ հինգն էլ այս տան բաժինն էր.

Ը.

Դարձեալ ցաւք անտանելիք. դարձեալ կրակ անբերելիք. Ո՛չ մանուկ, ոչ աղջիկ, այն տան մէջ էլ բան չը մնաց այն ընտանեաց գերեզմանի եւ սիրոյ առարկայ. մոռացան մինչեւ անգամ իրենց գլուխները եւ եղան բոլորովին այն էկողներուն աղտաներուն գերի, վեր կացին ծառայել բարեւել, նոցա կօշիկները հանել եւ սրբել, նոցա զգեստները թօթափել պահել. Այն կողմը խեղճ հնիկ Թոնիր կը վառէ, որպէս զի Գէլաղները տաքնան. եւ թէ կան աղջիկներ հարսներ, նոքա էլ կերակուր կը պատրաստեն ջուր կը բերեն. իսկ երիկ մարդիկ Գերեզմաններուն կայք ու ծանրութիւնները ներս կը կրեն. ձիեր ու տաւարներ կը տեղաւորեն.

Հանգաւ Թոնիրը, մարդիկ իբր թէ պրծան այն գործքերից. պարզեց կին ջուլերը Թոնիրի շրթունքը, շարուեցան կախեցին ոտները Թոնիր Հայն եւ Ռիւրտ միասին, երիկ եւ հնիկ խառն բոլորեցան հայ ուտելու, կարագ, ձուա, դեղ, սեր, փոխինդ, եւայլն. այս է Գէլաղներ. Տան աղջիկներ եւ հարսներ միայն յոտին կանգնած կը ծառայեն նոցա.

Երախան էն կողմը խեղճ կրակ կուլայ. բայց մայրը այսպիսի ծառայութեան մէջէ, ժամանակ չի կայ, որ տղային վերայ դառնայ.

Երեկոյ եղաւ, պառկեցան Ռիւրտերը իրենց տեղ ոտներնին պարզած Թոնիրը. չի կար սենեակ, չի կար ուրիշ տուն նոցա. մի եւ նոյն Թոնիրի վերայ պառկեցան ընտանիք իրենց զաւակներով, տանուտէրն իրեն ամուսնով.

Այն կարգն ահա գուշէ եւ աւելի բարբարոսաց գլուղը Հայաստանի Հայ գեղերուն մէջ, Հայ ընտանեաց մէջ, վերջին բառով, Հայ գերիներուն մէջ. եւ այս կերպով ահա կը ծնանին կը սնանին, Ըստուածոյ արեւը ու Երարչէ տուած կեանքը կը վայելեն. Ա՛յլ ե՞լ է այս թէ վայվայել.

Ո՛հ մարդկութիւն, ես ի՞նչ գառն կենաց բաժին տուած ես Հայուն.

Ամեն առաւօտ ձիւն ու բուքի մէջ խեղճ մատղաշ աղջիկը մեծ սափոր դրած վեր Թեւին բորիկ ոտերով ձիւները կը կոխէ, եւ օր քանի մը անգամ կերթայ աղբիւրից ջուր բերել. տես նա՛ս իւր կուսութեան ճակատէն քրտինք կը ցօղէ այտերուն վերայ, եւ փռուած վարսերէն սառած կը կախվին ըլլ ըլլ.

Ինչ կողմ հարսները լուաց անելով, նոցա ընտանօրէն ծառայելով ծուխ ու մուխի մէջ, ամէթի եւ երկիւղի տագնապաւ ու քրտինքներով թաթախված են. երիկմարդիկ առ հասարակ նոցա ձիեր ու տաւարներ հոգալու, խոտ եւ գարի ճարելու տալու կզբաղին. ուենենան չուենենան պէտք է ճարեն տան.

Ահա այս տեղ շինական եւ իւր վաստակ ինկաւ գերութեան վիճակ. եւ բարբարոսն անիրաւաբար ընդունելութիւն եւ ծառայութիւն ստանալով, տակաւին իրրեւ իշխան իրրեւ պետ եւ իրրեւ իւր սեպհականութիւն, այնպէս կիշխէ այնպէս կը հրամայէ, եւ շատ անգամ կը հարկանէ.

Շարունակելի.

ՅՈՒՆԱՐԷՆ ԿԵՐԱԿԱՆ

ԿԱՄ ԺԱՄՈՒԱՆ ՄԷՋ ՈՒՍԱՆԵԼԻ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ

Այս քերականը իւր դիւրիմաց ոճովը մեծ ընդունելութեան արժանի է, եւ ձշդիւ կէս ժամու մէջ կը սովրեցնէ կարդալ Յունարէն գրով եւ Տաճկերէն լեզուաւ հրատարակուած բոլոր գրքերը.

ԳՈՐԾԱԿԱԼ ՕՐԱԳՐՈՑՍ
ԳՐԻԳՈՐ ՊԱՐՏԻԶՊԱՆԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ռ. Ե. ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ
ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ, ՓԻՆՃԱՆՃԸԼԱՐ